

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМ МУТАХАССИСЛАРИНИ ДУАЛ ТИЗИМИ АСОСИДА КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШ МЕТОДИКАСИ

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.6.6.037>

Чориев Рузимурат Кунгратович,

*“Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш
муҳандислари институти” миллий тадқиқот университети профессори*

Аннотация. Мақолада касб таълими назарияси ва амалиёти тенденциясини янада ривожлантиришида инновацион касбий салоҳият элементларининг уйғунлиги ва узвийлигини таъминлаш асосида таълимнинг интегратив таъкилий функциясини янада кенгайтириши, таълим шакллари ва методларини модернизациялаш, шахсий ва касбий сифатларни шакллантириши каби интеграцион жараёнлар ҳақида маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: интеграция, дуал таълим, инновацион касбий салоҳият, узлуксиз таълим, касб таълими.

МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ДУАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

Чориев Рузимурат Кунгратович,

*Национальный исследовательский университет «Ташкентский
институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства»,
профессор*

Аннотация. В статье представлена информация об интеграционных процессах, таких как дальнейшее расширение интегрированной организационной функции образования, модернизация форм и методов обучения, формирование личностных и профессиональных качеств на основе гармонии и преемственности элементов инновационного профессионального потенциала в дальнейшем развитии теории и практики профессионального образования.

Ключевые слова: интеграция, дуальное образование, инновационный профессиональный потенциал, непрерывное образование, профессиональное образование.

METHODOLOGY OF PROFESSIONAL EDUCATION SPECIALISTS TRAINING BASED ON THE DUAL SYSTEM

Choriev Ruzimurat Kungratovich,

*National Research University «Tashkent Institute of Irrigation and
Agricultural Engineering», professor*

Annotation. The article presents information about integration processes, such as further expansion of the integrated organizational function of education, modernization of forms and methods of teaching, formation of personal and professional qualities based on harmony and continuity of elements of innovative professional potential in the further development of the theory and practice of vocational education.

Keywords: integration, dual education, innovative professional potential, continuing education, vocational education.

Жаҳонда инсон цивилизациясининг ривожланиши жуда мураккаб ва зиддиятли жараёнлар ҳамда тенденциялар билан тавсифланади. Илм-фан, техника ва технологиялардаги ютуқлар инсонларнинг ҳаёт сифатини тубдан яхшилаш учун хизмат қилади, шу билан бирга ижтимоий, иқтисодий, маданий, моддий-техника ва ҳаётий фаолияти учун бошқа шарт-шароитларни яратиши билан бирга шахсий эҳтиёжлари ва манфаатларини рўёбга чиқаради. Мобил алоқа, шахсий компьютерлар, шахсий техникалар ва барча турдаги хизмат кўрсатиш ускуналари, замонавий ахборот-коммуникация тамоқлараро инсониятнинг илмий ва технологик тараққиётга асосланган бўлиб, бугунги кунда техник ўзгаришлар маконида сунъий яшаш муҳити табиий муҳитга қараганда анча самарали бўлиб бормоқда.

Халқаро тажрибаларга кўра умумқасбий ва ихтисослик фанлари билан ишлаб чиқариш тузилмаларининг узвий алоқадорлигини чуқурлаштириш таълим самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади. Шунингдек, касб таълими назарияси ва амалиёти тенденциясини янада ривожлантиришда инновацион касбий салоҳият элементларининг уйғунлиги ва узвийлигини таъминлаш асосида таълимнинг интегратив ташкилий функциясини янада кенгайтириш, таълим шакллари ва методларини модернизациялаш, шахсий ва касбий сифатларни шакллантириш каби интеграцион жараёнлар муҳим ўрин тутди. Бу эса дуал таълим тизими асосида касб таълими мутахассисларини ва ишлаб чиқариш корхоналари ходимларини узвийлик ва ўзаро алоқадорлик тамойилларини инobatга олган ҳолда касбий фаолиятга тайёрлаш натижаларини педагогик диагностик усуллар билан текшириш ва аниқланган муаммолар бўйича тегишли методик тавсияларни ишлаб чиқиш ва таълим интеграциясининг ахборий дидактик имкониятларини кенгайтиришни тақозо этмоқда.

Олийтаълиммуассасаларида касб таълими жараёнида фанлараро боғланиш, фан ва ишлаб чиқариш интеграциясини амалга ошириш, ривожлантириш ва ривожланиш қонуниятлари ва тенденциялари, касб таълими ўқитувчиларини дуал таълим тизими асосида касбий, педагогик ва ишлаб чиқариш фаолиятга тайёрлаш муаммолари, касбий тайёргарликнинг педагогик диагностикаси назарий, концептуал ва технологик асослари муайян даража ўрганилган бўлса-да, касб таълими мутахассисларини тайёрлашда умумқасбий ва ихтисослик фанлари интеграциясининг дидактик имкониятлари, интегратив ёндашув асосида ўқитишнинг ўқув-услугий таъминоти ҳамда илмий-услугий асосларини ишлаб чиқиш ва амалга тадбиқ этиш зарурати ҳозирги куннинг долзарблигини белгилайди.

Узлуксизлик омилини касбий таълим нуқтаи назаридан ўрганишда мазкур ёндашувнинг тарафдорлари инсоннинг узлуксиз таълим маконида эҳтимолли ҳаракатланишининг учта йўналишини алоҳида келтириб ўтади. Улар: 1. Касбий таълим савиясини ўзгартирмаган ҳолда касбий малака ва касбий маҳоратни такомиллаштириш касбий таълимнинг босқичлари ва даражалари бўйича; 2. Юқорига аста-секин кўтарилиш, шахснинг эҳтиёжлари ва имкониятларини, шу билан бирга жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлари; 3. Ўзгаришини ҳисобга олган ҳолда таълим йўналишини ўзгартириш билан боғлиқ касбий малакани такомиллаштиришдан иборат.

Касбий таълимнинг асосий мақсади юқори малакали, меҳнат бозорида рақобатбардош, билимдон, масъулиятли, ўз касбини яхши биладиган ва ўзаро боғлиқ соҳаларда фаолият юритишга қодир, ўз ихтисослиги бўйича жаҳон стандарт талаблари даражасида самарали ишлай оладиган, доимий касбий ўсиш, ижтимоий ва касбий ҳаракатчанлик қобилиятига эга тегишли савия ва ихтисосликдаги ишчиларни тайёрлаш, шунингдек тегишли таълим олишда

шахс эҳтиёжларини қондиришдан иборат.

Ҳозирги кунда илмий техник тараққиётнинг инновацион ривожланиши, билимларнинг тезлик билан янгиланиши бўлажак мутахассисларнинг замонавий шароитларга тез мослашиши ҳамда ўқув-билиш мотивларини эгаллашларига интилишини талаб этади. Бу эса бўлажак мутахассисларни мустақил изланишга, касбий муаммоларни мустақил ечиш, унга ижодий ёндашишга ўргатиш, шу билан бирга назария ва амалиёт бирлиги асосида ишлаб чиқариш жараёнидаги билим, кўникма ва малакаларга эга бўлиш ларидаги фаолликни заруриятини туғдиради. Шунинг учун ҳам, бугунги кунда фаол, изланувчан, интеллектуал, бошқарувчанлик қобилиятига эга, касбий маданиятли, рақобатбардош, креатив фикрловчи мутахассисларни тайёрлаш жараёни узлуксиз таълим тизимининг энг асосий вазифаларидан бўлиб, бунда олий таълим муассасаларида бўлажак касб таълими мутахассисларини ва ишлаб чиқариш ходимларини дуал таълим тизими асосида касбий фаолиятга тайёргарлигини такомиллаштириш муҳим илмий-амалий аҳамият касб этади.

олий таълим муассасаларида касбий таълим мутахассисларини касбий фаолиятга тайёрлашнинг дуал тизимини куришнинг назарий асосларини ишлаб чиқишда бир қанча талабларга асосланганлиги келтириб ўтилган. Улар:

– таълим мақсадларининг ижтимоий ишлаб чиқариш эҳтиёжларига асосланиш;

– таълим фаолиятининг ижтимоий-фалсафий, илмий дунёқараш асосларига ташкилий ёндашув;

– касбий таълим методологик хусусиятининг дидактик асосларига таяниш.

Мазкур талабларга жавоб берувчи асосий, концептуал аҳамиятга эга ғояларга ойдинлик киритиш касбий таълимнинг махсус интегратив соҳаси сифатида касбий таълим ривожланишига ҳал қилувчи таъсир ўтказувчи “ички”, феноменологик ва методологик, шунингдек ижтимоий педагогик хусусиятга эга тамойиллар асосида амалга оширилган.

Олий таълим муассасаларида касбий таълимнинг дуал тизимини куриш учун узлуксиз касбий таълим гуманистик тамойилларни ишлаб чиқариш соҳаси ва жамият эҳтиёжлари билан оптимал тарзда мужассамлаштиришга имкон беради деган қоида концептуал аҳамиятга эга бўлади.

Дарҳақиқат, олий таълимнинг методологик хусусиятидан келиб чиққан ҳолда касбий таълимнинг дуал тизимини куришнинг мақсадга мувофиқлигини таъминловчи концептуал аҳамиятга эга учинчи ғоясини қуйидагича изоҳлаш мумкин: муҳандис-педагог кадрларни касбий тайёрлаш жараёнида таълим тизимини дуал қайта куриш унинг тизимли яхлитлигини ифодалаган ҳолда касбий таълимнинг интегративлигини таъминлайди.

Хулоса қилиш мумкинки, мазкур ажратиб кўрсатилган концептуал аҳамиятга эга ғоялар касбий таълимнинг дуал тизимини яратишнинг қадриятли-мақсадли (аксиологик), мазмунли-ташкилий (онтологик) ва технологик асосларини методологик яхлитлигини таъминлагани боис, улар таълимни концептуал моделлаштиришнинг назарий-методологик асоси бўлиб, унинг натижаси сифатида касбий таълимнинг дуал тизими концептуал модели ишлаб чиқилган.

Биз касбий таълим дуал тизимини ифода этишнинг учта даражасини ажратдик: методологик даража, фаолиятли-технологик даража ва шахсий натижали даража.

1. Методологик даража – аниқроғи касбий таълим тизимини куриш ва амал қилишининг асосида ўз аксини топган методологик тамойиллар ва уларга мос методологик қуроллар: ҳар қандай таълим тизимини шаклланиш хусусиятларини акс эттирувчи, уларнинг таркибий ва функционал яхлитлиги, уларни ташкил қилувчи компонентлар орасидаги ўзаро таъсир ва алоқадорликни

таъминловчи умумметодологик тамойиллар ва воситалар; ўзига хос таълим соҳаси сифатида касбий таълимни тизимли ташкил қилишнинг мазмун моҳиятини акс эттирувчи хусусий методологик тамойиллар; алоҳида турга эга таълим соҳаси сифатида касбий таълимни қуриш ва амалга ошириш тамойиллари.

2. Фаолиятли технологик даража - унда касбий таълим жараёнида муҳандислик фаолиятининг педагогик фаолиятга технологик асосда дуал ўзгариши амалга оширилиб, таълимнинг тизимли-процессуал жиҳатини акс эттиради. У иккиламчи таркибли қурилишга эга: таълим соҳасида у ўқитувчилар ва талабаларнинг шахсий-касбий компетентлигини узлуксиз тарзда ошириб бориш; ишлаб чиқариш соҳасида - мутахассисларнинг шахсий-касбий компетентлигини узлуксиз тарзда ривожлантириш.

Мазкур дуал тизимни ташкил қилувчи тизимда касбий тайёргарлик бўйича таълим жараёнининг норматив-ҳуқуқий асослари, ташкилий шакллари ва дидактик шарт-шароитлари турличадир.

3. Шахсий натижавий даражаси - таълимнинг субъектив натижавий жиҳатини акс эттирган бўлиб, иккала таркибий тизим учун умумий ва мутахассиснинг таълим жараёнида шаклланган шахсий касбий компетентлигини акс эттиради.

Касбий таълимнинг дуал тизими - бу касбий таълимни ташкил қилишнинг инновацион тури бўлиб, мутахассисларни тайёрлаш бўйича таълим ва ишлаб чиқариш соҳаларининг ўзаро ҳамкорликдаги алоқадор ривожланишини назарда тутди ҳамда у мазкур учта методологик асосларга таянган ҳолда қурилади: аксиологик (гуманистик ва техник жиҳатларнинг паритетлиги), онтологик (компетентли ёндашув), технологик (касбий фаолиятдаги ижтимоий-касбий муносабатларни ривожланишини ташкил қилиш).

Олий таълим муассасаларида касбий таълимнинг дуал тизими дидактик шарт-шароитларни аниқлашда концептуал моделни амалий жиҳатдан ишлаб чиқишни талаб қилади, бу эса олий таълимда муҳандис-педагог кадрларни тайёрлашнинг дуал тизимининг концептуал-назарий асосларини қуришни ҳамда таълим жараёнининг тизимли-компонент хусусиятларини ва ўзаро боғлиқлигини ва алоқадорлигини акс эттиради.

Хулоса сифатида шуни айтиш жоизки, замонавий тизимли-педагогик ғояларга кўра, таълим жараёни тизимли равишда бир-бирига боғлиқ бўлган ва қуйидаги таркибий қисмлар билан ўзаро таъсир ўтказиш мақсадга мувофиқ: фаолият мақсадлари, ўқитувчи, талаба, фаолият мазмуни, фаолият шакллари, фаолият воситалари ва усуллари, фаолият натижасидир. Таълим жараёнида ижтимоий-профессионал муносабатларни технологик ташкил этиш (ўқув гуруҳида, ишлаб чиқариш амалиётида ва ҳоказо). Касбий таълимнинг дуал тизими олий таълим муассасасида концептуал - назарий ва дидактик асосларга мувофиқ касбий тайёргарлигининг таркиби ва мазмунини ишлаб чиқишни амалий ташкил этиш билан боғлиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Джуроев Р.Х. Организационно-педагогические основы интенсификации системы профессиональной подготовки в учебных заведениях профессионального образования: Автореф. дисс... док.пед.наук. –Т.: 1995. – 43 с.

2. Ismailova, Z., Choriev, R., Ibragimova, G., Abdurakhmanova, S., & Abdiev, N. (2020). Competent model of Practice-oriented education of students of the construction profile. *Journal of Critical Reviews. Innovare Academics Sciences Pvt. Ltd.* <https://doi.org/10.31838/jcr.07.04.85>

3. Ismailova, Z., Choriev, R., Musurmanova, A., & Aripjanova, M. (2020). Methods of training of teachers of university on advanced training courses. *Journal of Critical Reviews. Innovare Academics Sciences Pvt. Ltd.* <https://doi.org/10.31838/jcr.07.05.85>